

Людмила Віталіївна Корінна,
директор Житомирського обласного педагогічного ліцею Житомирської обласної ради, заслужений працівник освіти України, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки та педагогічної майстерності Житомирського державного університету імені Івана Франка, відмінник освіти України, учитель-методист м. Житомир, Україна

УДК 37.013.77

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ТА ПІДТРИМКА РОЗВИТКУ ОБДАРОВАНОЇ ОСОБИСТОСТІ, ФОРМУВАННЯ У НЕЇ УСПІШНИХ ЖИТТЄВИХ СТРАТЕГІЙ

В статті розглядається питання психологічного супроводження одареного ребенка як методологічної складової організації розвитку ліцею.

Ключевые слова: одаренность, психологическое сопровождение, этапы развития, творческая личность, мониторинг, адаптация.

In this article is investigated the question of psychological support of gifted child as methodological part of organization of lyceum development.

Key words: giftedness, psychological support, stages of development, creative personality, monitoring, adaptation.

Житомирський обласний педагогічний ліцей є одним із закладів, в якому, працюючи з обдарованими дітьми, формують компетентну творчу особистість. Більшість дослідників сходяться на думці, що обдарованість означає поєднання у людини розвинених здібностей. Для прикладу, Р. С. Немов так визначає обдарованість: поєднання різних високо розвинених здібностей, зокрема, здібності до різних видів діяльності називають обдарованістю [7].

У ліцеї на основі профільно-орієнтованих програм освіти і виховання здійснюється всебічний розвиток учнів, їх фахово-професійна орієнтація на здобуття майбутньої професії. Тому в закладі освіти психологічна служба послідовно вибудовує діяльність відповідно до нових вимог сучасної освіти обдарованої дитини; надає необхідну професійну увагу кожній дитині; допомагає вчителям визначити форму і зміст роботи з кожним учнем з тим, щоб забезпечити всебічний розвиток ліцеїста з урахуванням його можливостей, унікальності та самобутності.

Обдарована дитина – національне надбання держави, запорука матеріального, культурного та морального прогресу будь-якого суспільства. Тому в закладі створено цілісну систему психологічного супроводу навчання та виховання обдарованої дитини. К. Д. Ушинський стверджував: «Якщо хочеш виховати людину всебічно розвинену, то треба, перш за все, пізнати її всебічно» [7].

У закладі навчаються обдаровані учні з різних навчальних закладів району, які попередньо успішно склали випробувальні іспити. Загальновідомою є істина про те, що коли змінюється середовище, в якому

навчається дитина, змінюються її уявлення про себе, свої творчі можливості. Потреби часу передбачають, щоб зміни у ставленні дитини до власного «Я» були позитивними. Для цього наставникам потрібно допомогти дитині пізнати себе, інших людей; навчити відчувати власний стан, аналізувати поведінку, адекватно оцінювати реальні успіхи, запобігати невдачам з психологічного дисбалансу між власним внутрішнім світом і зовнішнім впливом на дитину.

Особливої значущості в ліцеї набуває розвиток здатностей творчих учнів до саморегуляції, вироблення гнучкості мислення, його нешаблонності.

Для забезпечення досягнення поставлених цілей психологічною службою ліцею розроблено психологічну методологію роботи з обдарованою дитиною, а також – психологічну модель обдарованої дитини, випускника ліцею; чітко визначено завдання психологічної служби з використання потенційних можливостей класичного ліцею у формуванні розвиненої творчої особистості. Ці можливості великі, а саме:

1. Органічне поєднання процесу навчання та виховання, спрямоване на краще розуміння дитиною власної особистості, розвиток уміння практично застосувати здобуті знання.

2. Створення умов для проведення навчання та виховання ліцеїстів відповідно до положень особистісно орієнтованої освіти.

3. Моделювання умов, максимально наближених до реального майбутнього життя.

4. Спрямованість навчально-виховного процесу на формування життєвих компетенцій ліцеїстів.

Психологічний супровід обдарованої дитини здійснюємо за двома основними напрямками:

1. Практична робота психолога з учнями, батьками, педагогічним колективом навчального закладу:

2. Навчальний процес, який здійснюється на факультативі «Основи психології» та гуртку «Пізнай себе».

Важливим підґрунтям психологічного супроводу є спрямованість на власні потреби дитини, що є актуальними для неї в певний час, важливими нині, а не в майбутньому. На цих засадах побудовано парадигму психологічного супроводу в навчальному закладі, а саме:

- наукове психолого-методичне забезпечення;
- створення соціально-психологічних умов для успішного психологічного розвитку учнів в умовах лицейної взаємодії;
- творчий розвиток внутрішнього світу кожної дитини, пріоритетність її потреб, цілей, перспективності її розвитку;
- психологічне поєднання основних напрямів роботи – учень, учитель, батьки.

Неможливо говорити про обдарованість дитини, не враховуючи процесів, що є психологічною основою її формування, та умов, за яких формується життєва компетентність учня на основі сучасних технологій. Отже, творчій діяльності учня сприяє, насамперед, психологічне здоров'я лицейста, що забезпечує нормальний розвиток природних здібностей дитини [12].

Психологічне здоров'я лицейста – це створення позитивної «Я-концепції», позитивного психологічного клімату в лицейному соціумі та встановлення нових відносин співробітництва. Вважаємо, що головне завдання – дати поштовх до прояву внутрішніх сил і можливостей особистості учня, активізувати і використати їх для більш повного і вільного розвитку лицейста. Важливу роль відіграють і психологічні ресурси обдарованої дитини. Тому психолог повинен з'ясувати, а потім – і розвинути психологічні ресурси дитини, а саме:

- здатність акумулювати знання про навколишній світ;
- чітке закріплення розрізнення суб'єкта та об'єкта зовнішнього світу;

- забезпечення цілеспрямованої діяльності;
- вибіркове ставлення до дійсності.

Завдання психолога – допомогти дитині в її розвитку, враховуючи особливості обдарованих учнів. На основі тверджень психологів і власних спостережень зробили висновок, що обдарована дитина володіє позитивними якостями і властивостями: виявляє науковий підхід до проблем, підвищену здатність до навчання, швидке оволодіння матеріалом, компетентність, легке та міцне засвоєння матеріалу, нестандартне мислення, оригінальне вирішення завдань, різноманітність інтересів, допитливість розуму, гарну пам'ять, фантазію, уяву, схильність до розвивальних ігор.

Разом з цим існують негативні супутники розвитку творчої особистості: егоїстичність, завищена самооцінка, комплекс «Я не такий», розкиданість інтересів, зверхність, вразливість, схильність до стресів, демонстративність. Працювати з такими дітьми цікаво і важко. Тому пріоритет надається визначенню життєвого досвіду лицейстів, рівня розвитку загальних здібностей кожного, інтересів, інтелектуального розвитку, якостей та акцентуацій характеру обдарованої дитини [5].

Основна концепція психологічного супроводу в лицей полягає у своєрідному русі певним «шляхом». Для того, щоб цей рух був успішним, усім учасникам потрібно чітко знати «етапи шляху» та усвідомлювати форми і методи власної діяльності на цьому шляху розвитку лицейця. У нашому навчальному закладі розроблено основні етапи психологічного супроводу обдарованої дитини, кожен з яких має відповідні, відмінні від інших, завдання, зміст, організацію діяльності тощо.

Перший етап – Комплексна психодіагностика – це система сучасних технологій психологічного діагностування дітей, учителів і батьків на різних етапах навчання за основними напрямками: «Пізнавальна діяльність», «Якості особистості», «Я – соціум – ми», «Професійна орієнтація».

Так, наприклад, перший рік навчання ми вивчаємо стан адаптації учнів до навчання в лицей, психологічні особливості дитини – темперамент, характер, мотивацію лицейного навчання. Окрім психодіагностичного інструментарію цей етап містить психологічний аналіз отриманих результатів, аналіз продуктів творчої діяльності учнів та спостереження окремих конкретних випадків навчальної діяльності та поведінки.

Другий етап – Лицейст. Він полягає у створенні банку даних про психологічні особливості учня, класного колективу за результатами діагностування. Це робочий матеріал, що постійно поповнюється даними про клас і кожну дитину зокрема. Це етап розробки рекомендацій і порад щодо розвитку творчих здібностей учня і класного колективу, розробки і добору розвивальних програм, а також групової та індивідуальної розвивальної діяльності з кожним лицейстом для вдосконалення його пізнавальної та емоційно-вольової сфери за програмами «Шлях до успіху», «Я – особистість», «Гімнастика мозку», «Сходінки зростання» тощо. У цей же час реалізується програма «Основи психології» на факультативних заняттях та гуртку з психології.

Третій етап – Педагоги – містить моніторинг організаторських, рефлексивно-аналітичних, комунікативних здібностей вчителя; оцінку творчого потенціалу вчителя; психолого-методичну допомогу та консультування з проблем обдарованості для його самовдосконалення; рекомендації щодо роботи з обдарованою дитиною – «Психологічна абетка»; роботу психологічного семінару-практикуму для вчителів «Школа партнерства», завданням якого є гармонізація внутрішнього світу вчителя, реалізація його професійного зростання і зосередження уваги педагогічних працівників на потребі учня.

Четвертий етап – «Батьки» – має на меті моніторинг соціального статусу родини, умов розвитку обдарованої дитини в родині, діагностування рівня батьківських відносин, психологічну просвіту батьків щодо становлення і розвитку творчої особистості, індивідуальне консультування батьків та надання індивідуальних рекомендацій з розвитку творчої особистості дитини.

Зазначені основні етапи роботи взаємопов'язані та обумовлюють багатовекторність вибору форм роботи з творчим потенціалом дитини.

Таким чином, завдяки реалізації психологічного супроводу кожен ліцеїст усвідомлює власні можливості, готовність до праці, самостійно і свідомо робить вибір напрямку і профілю навчання. У цьому йому допомагає програма «Основи психології», під час якої учні поетапно дізнаються про себе; індивідуальні, групові консультації психолога; розвивальні програми.

Ефективність психологічного супроводу в закладі визначається за допомогою здійснення оперативного оцінювання психологічного впливу, експрес-діагностики для встановлення рівня та динаміки прогнозування, особистісного зростання та психологічного комфорту, на основі порівняння отриманого результату з розробленою моделлю випускника гімназії та за допомогою анкетування.

Психологічний супровід обдарованої дитини завершується реальним, конкретним результатом, зокрема, це:

- визначення спільно з дитиною її інтересів, здібностей, рівня творчого потенціалу, виду обдарованості тощо;
- усвідомлення ліцеїстом свого багатогранного «Я», тих, хто оточує, формуванням сукупності уявлень про себе і внутрішній світ;
- розуміння сутності пізнавальної діяльності – мислення, пам'яті, уяви, тренінг творчої уяви та мислення;
- формування таких якостей мислення, що дозволяють учню по-новому сприймати навчальний матеріал із забезпеченням зворотного зв'язку;
- навчання ліцеїстів новим способам дій і поведінковим реакціям, експериментування з новими стратегіями і стилями поведінки;
- формування міжособистісних стосунків у класі, засвоєння законів психологічної сумісності, засобів ефективної групової діяльності;
- допомога ліцеїсту в усвідомленому, особистісному виборі у складному сучасному житті;

– уникнення психологічного дисбалансу між внутрішнім світом і зовнішнім впливом;

– формування конкурентоспроможної особистості, яка не тільки характеризується високим рівнем інтелектуального розвитку, а є психологічно підготовленою до повноцінного життя у сьогоденні.

Структура психологічного супроводу не є догмою, вона може динамічно змінюватися залежно від обставин роботи у кожному конкретному випадку.

Як бачимо, динамічна та гнучка методика психологічного супроводу в ліцеї оптимізує навчально-виховний процес і одночасно є важливою для ліцеїстів в аспекті їх підготовки до дорослого життя; її реалізація сприяє підтримці тільки того, що вже є в дитині, але недостатньо розвинене, стимулює розвиток «самості».

Вибір «дороги життя» робить сама дитина. Дорослий лише допомагає дитині повноцінно жити у складному світі і підказує, орієнтує дитину до того чи іншого вибору.

Психологічний супровід у ліцеї організовано як процес цілісного впливу на всебічний соціально-психологічний розвиток дитини, що можна сформулювати так: «Я знаю, для чого мені потрібно все, що я пізнаю. Я знаю, де і як я можу це застосувати».

Використані літературні джерела

1. Бутчер Т. Ода людським можливостям / Т. Бутчер. – М.: Онікс. – 1996. – С. 117–128.
2. Гильбух Ю. 3. Внимание: одаренные дети / Ю. 3. Гильбух. – М.: Знание. – 1991. – 80 с.
3. Громовий В. Плекати обдарованих / В. Громовий // Завуч. – 2007. – № 14. – С. 15–16.
4. Дубова Т. Обдарована дитина в школі / Т. Дубова // Психолог. – 2005. – № 45. – С. 17–19.
5. Дяків В. Обдарованість: нові підходи до наболілих проблем / В. Дяків // Завуч. – 2006. – № 4. – С. 13–17.
6. Коваленко А. Б. Особливості застосування методів активного навчання у вузі / А. Б. Коваленко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 12. Психологічні науки. – Вип. 17 (41). – К. – 2007. – С. 310–315.
7. Концепция одаренности // Обдарована дитина. – 2000. – № 1. – С. 5–9.
8. Макаренко Н. М. Психологічні чинники розвитку креативного мислення практичних психологів: Дис. ... канд. психол. наук / Н. М. Макаренко. – К., 2008. – 320 с.
9. Моляко В. О. Актуальні соціально-психологічні аспекти проблеми обдарованості / В. О. Моляко // Обдарована дитина. – 1998. – № 1. – С. 2–4.
10. Слободенюк Л. Система психолого-педагогічного пошуку обдарованих дітей / Л. Слободенюк // Психолог. – 2003. – № 8. – С. 4–7.
11. Трофімчук С. Юні обдарування / С. Трофімчук // Завуч. – 2005. – № 28. – С. 15–20.
12. Щепланова Е. И. Психологическая диагностика одаренности школьников: проблемы, методы, результаты исследований и практики / Е. И. Щепланова. – М., 2004. – 368 с.